

Кучерявий А. О. Закономірності педагогічного управління самостійною навчальною діяльністю майбутніх юристів / А. О. Кучерявий // Вісник Черкаського університету. Серія “Педагогічні науки” : науковий журнал. – Черкаси, 2013. – № 12 (265). – С. 66-72. **(фахове видання)**

ЗАКОНОМІРНОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ САМОСТІЙНОЮ НАВЧАЛЬНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

Досліджено проблему недостатнього вивчення в сучасній науковій літературі закономірностей педагогічного управління самостійною роботою студентів. Розглянуто закономірності сукупного протікання процесів управління самостійною роботою з боку викладача, самостійної навчальної діяльності студента та становлення особистості майбутнього юриста.

Ключові слова: педагогічне управління, закономірності управління, проектування самостійної роботи, самостійна навчальна діяльність, майбутні юристи.

Постановка проблеми. Невід’ємною складовою системи управління самостійною навчальною діяльністю студентів вищих навчальних закладів є ланка педагогічного управління, тому вивчення змісту проектувальної та організаційної діяльності викладача щодо виконання студентом самостійної роботи має виключну значущість. В той же час сучасні педагогічні дослідження не визначають ані принципів, ані методичних засад управлінської діяльності викладача. А побудова системи принципів педагогічного проектування самостійної роботи студентів вимагає результатів розгляду закономірностей педагогічного управління. Таким чином, в основу даного дослідження покладено проблему недостатнього вивчення в сучасній науковій літературі закономірностей педагогічного управління самостійною роботою студентів, необхідного для розробки методологічної бази й технологій проектувальної роботи викладачів вищих навчальних закладів, зокрема юридичної спрямованості. Розгляд зазначених закономірностей дозволить реалізувати подальші завдання щодо створення загальної системи управління самостійною роботою студентів юридичних спеціальностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти самостійної навчальної діяльності студентів досліджувалися багатьма вченими [3-6]. При цьому щодо цього поняття вживалися різні визначення як до методу навчання, прийому навчання, форми організації творчої діяльності студентів та засобу організації й виконання певної діяльності. Значущими для нашого дослідження також є роботи науковців, в яких висвітлені питання набуття студентами навчальних умінь (як умови здійснення самостійної роботи) [4; 5], професійних компетенцій юриста [1; 2; 5; 7-9] та їх зв’язку з навчальними вміннями [2; 9].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. На сьогоднішній день самостійна робота студентів не розглядалася як предмет педагогічного управління, що не дозволяє використати напрацювання сучасних вчених з метою дослідження системи управління самостійною навчальною діяльністю у вищому навчальному закладі. Відповідно нерозглянутим залишається і аспект педагогічного управління самостійною роботою майбутніх юристів, зокрема його закономірності.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даного дослідження є визначення закономірностей педагогічного управління самостійною роботою студентів юридичних спеціальностей, що передбачає почерговий розгляд закономірностей сукупного протікання процесів управління самостійною роботою з

боку викладача, самостійної навчальної діяльності студента та становлення особистості майбутнього фахівця.

Виклад основного матеріалу дослідження. В контексті нашого дослідження самостійна навчальна робота студента є предметом педагогічної діяльності та визначається системністю, послідовністю, навчальним характером реалізації, здійснюється за відсутності викладача, але при цьому її зміст і цілепокладання є результатом саме проєктувальної, а відтак – управлінської діяльності педагога.

Взаємодія викладача і студента під час самостійної роботи останнього обумовлюється двома категоріями базових процесів: по-перше, це процес педагогічного управління, а, по-друге, – це процес виконання. Сукупність же цих процесів породжує й інші процеси, серед яких значущим для вищого навчального закладу є процес становлення особистості майбутнього фахівця.

Для здійснення педагогічного управління важливим є вивчення зазначених трьох процесів не в форматі окремого розгляду, а з урахуванням їхньої взаємодії, системоутворювального характеру, що обумовлює доцільність розгляду закономірностей їх протікання не окремо, а парами.

По-перше, розглянемо деякі закономірності сукупного протікання процесів педагогічного управління та самостійної навчальної діяльності студента. Діяльність педагога є провідною у його взаємодії зі студентом. На нього покладена відповідальність за результати навчання, розробку змісту курсу, добір засобів навчання тощо. Ефективне чергування викладачем форм аудиторної та самостійної роботи студента обумовлює цілісність процесу засвоєння навчального матеріалу, рівномірність розподілу навантаження майбутнього фахівця протягом семестру, акцентування його уваги на проблемних та значущих складових навчального матеріалу. Проєктування педагогом одиниць (модулів) самостійної роботи дозволяє студенту якісно підготуватися до навчального заняття, заглибити засвоєння матеріалу після закінчення аудиторної роботи. В ході проєктування самостійної роботи з'являється можливість урізноманітнення вправ та завдань, що збільшує якість засвоєння студентом навчального матеріалу. Відповідно зростає ефективність процесу навчання взагалі, більш свідомою стає робота майбутнього фахівця. Заплановані в ході проєктування ритм та напруженість роботи студента забезпечують швидкість і якість формування досвіду навчальної та професійної діяльності, відповідних знань і умінь, удосконалення його особистісних характеристик тощо.

Наступна закономірність сукупного протікання процесів педагогічного управління та самостійної навчальної діяльності майбутнього фахівця полягає в актуалізації в останнього навчальних потреб, потреб вивчення окремих тем та самореалізації студента як особистості, фахівця тощо. Саме педагогічне управління через проєктування самостійної роботи студента враховує мотиваційну складову як обов'язковий чинник навчальної діяльності. Некерована самостійна робота майбутнього фахівця може не мати такого чинника, що позначається на безсистемному характері навчання певної категорії студентів. З іншого боку, зростання мотивації дозволяє викладачеві залучати студента до нових форм роботи, пропонувати нові типи завдань, формувати творчі здібності та ін.

В ході проєктування, залежно від специфіки навчальної дисципліни, педагогом обирається та чи інша методика (технологія) викладання кожної теми, яка залежить від навчального та професійного досвіду студента. Навчальний досвід студента безпосередньо пов'язаний з рівнем сформованості навчальних знань та умінь, необхідних для виконання самостійної роботи діяльності. Їх традиційний перелік доповнюється навчальними вміннями, обумовленими специфікою змісту навчальної дисципліни та особливостями її засвоєння. Певні професійні вміння юриста спочатку

мають статус навчальних, наприклад, уміння працювати з документами, доводити свою точку зору, застосовувати логіку та ін. Стан сформованості в студента тих навчальних умінь, яких вимагає педагогічна технологія, й обумовлює доцільність її застосування. Водночас педагогічна технологія може передбачати формування не тільки професійних знань і умінь, а й суто навчальних.

Успішність виконання завдань і вправ самостійної роботи в залежності від оптимальності їх кількісного та якісного добору обумовлюють чергову закономірність сукупного протікання процесів педагогічного управління та самостійної навчальної діяльності студентів. Недостатня кількість чи складність навчальних завдань не забезпечує активної діяльності студентів, відповідно зникають певні можливості для їх самореалізації, підстави для появи в них мотивації щодо вивчення навчальної дисципліни. З іншого боку, перевантаження студентів також не сприятиме забезпеченню навчальної мотивації та не забезпечить високих результатів навчання.

Іншою закономірністю одночасного взаємного протікання зазначених вище процесів є безпосередня залежність рівня сформованості професійних умінь від обсягу запропонованих вправ і завдань, що обумовлює значущість проектування самостійної роботи студента в якості засобу набуття певних компетенцій.

Чергова закономірність особливостей взаємодії педагогічного управління та самостійної роботи студентів визначається творчими видами роботи майбутнього фахівця, які на відміну від репродуктивних, є повністю самостійними. Саме творча діяльність забезпечує загальний та професійний розвиток студента, утворює підстави до опанування ним способами розв'язання фахових задач у нетипових умовах. Будь-яка опанована творча дія є кроком уперед та підготовленою платформою для наступної творчої дії.

Залежність ефективності організації самостійної роботи майбутніх юристів від особистісних характеристик студентів, їх нахилів, здібностей, інтересів є наступною закономірністю сукупного протікання зазначених раніше процесів. Неврахування особистісного фактору призводить до стереотипізації сприйняття викладачем студентів, тоді як виконанню конкретних завдань, запропонованих для самостійного опрацювання, властива повна індивідуальність.

Збільшується ефективність виконання студентом самостійної роботи і в разі застосування такої управлінсько-педагогічної дії, як створення методичного забезпечення навчальної діяльності студента. Зміст методичного забезпечення має орієнтуватися як на потреби виконавця (студента), так і задовольняти певні управлінські потреби викладача. Зокрема, студента завжди цікавлять тема самостійної роботи, її мета, формулювання завдань, теоретична база, приклади виконання, форма звітності, шкала оцінювання роботи, терміни її виконання та ін.

До типових управлінських потреб викладача, що реалізуються через використання методичного забезпечення самостійної роботи студента, належать: доведення до відома студента інформації про те, яку саме самостійну роботу необхідно виконати, зосередження його уваги на ключових моментах теми, забезпечення достатніми теоретичними умовами для виконання завдань, реалізація диференційованого підходу до виконання самостійної роботи, забезпечення способу оформлення кінцевого результату виконання, доведення критеріїв оцінювання самостійної роботи тощо.

Наступна закономірність спільного протікання процесів педагогічного управління та виконання студентом самостійної роботи полягає у безпосередній залежності якості виконання від наявності комунікаційного каналу між викладачем та студентом. У цій взаємодії педагог є організатором діяльності студента, мотиватором, спостерігачем, помічником, коректором та контролюючою особою. У свою чергу студент виконує

роль активатора комунікації, замовника допомоги, особи, яка реалізує спільні зусилля свої та викладача, актуалізує напрями педагогічної роботи тощо. Водночас відсутність каналу комунікації призводить до ситуації, коли студент є кинутим на одноосібну роботу, що негативно позначається на її результатах навчання.

Залежність успішності функціонування процесів педагогічного управління та самостійної навчальної діяльності студента від педагогічного самоаналізу є однією з визначальних закономірностей. Викладачем має аналізуватися кожний крок його діяльності. Зокрема, задум щодо використання кожного з модулів самостійної роботи, планування, підготовка завдань, розробка методичного забезпечення, перевірка та ін. Якщо хоча б один з цих кроків не здійснено або здійснено помилково, то вся організація самостійної роботи втрачає ефективність.

Іншою групою закономірностей, яка потребує нашого розгляду, є та, що охоплює одночасне функціонування процесів педагогічного управління та становлення особистості майбутнього фахівця. Самостійна навчальна діяльність суттєво впливає на формування особистісних якостей та психічних властивостей майбутнього фахівця. Студент, набуваючи досвіду розв'язання типових професійних задач або задач підготовчого характеру, демонструє певні характеристики справжнього фахівця. Динаміка навчального процесу у вищому навчальному закладі сприяє поступовому, поетапному введенню студента до сфери розв'язання завдань суто професійного змісту. Відповідно самостійна навчальна діяльність студента, починаючи з першого курсу, набуває статусу провідного засобу становлення особистості майбутнього фахівця, а педагогічне управління нею стає провідним чинником професійного виховання.

Виховання майбутнього юриста на певному етапі утворює нові перспективи формування його особистості в подальшому навчанні. При цьому кожним етапом може вважатися не лише навчальний рік, а й окремий навчальний курс. А складовими цих етапів або локальними етапами – вивчення поточних тем та виконання модулів самостійної роботи. Заключними етапами у формуванні особистості фахівця є проходження ним практики, стажування на посаді, написання дипломної роботи. Кожний з цих та інших видів діяльності студента є формою саме самостійної роботи, цілі і зміст якої визначаються, контролюються та перевіряються саме педагогом. Отже, підсумковий результат формування особистості фахівця є наслідком педагогічного управління.

Чергова закономірність сукупного протікання процесів педагогічного управління самостійною роботою студента та становлення особистості юриста закладена в розумовоцентричному характері навчальних завдань. Опора на розумову діяльність забезпечує усвідомлення сутності теоретичних положень, опанування практичними вправами та, відповідно, ефективне формування особистісних рис майбутнього фахівця. Новий якісний рівень опанування розумовими операціями в навчальних і практичних ситуаціях забезпечує можливість використання більш складних навчальних завдань, та, відповідно, іншої якості становлення особистості юриста.

Фактор свідомої позиції майбутнього фахівця щодо значущості та об'єктивної потреби засвоєння навчального матеріалу визначає ще одну закономірність спільного функціонування процесів управління самостійною навчальною діяльністю студента та формування його особистості. Завдання педагога під час ознайомлення студента з новою темою чи новим науковим поняттям – переконати останнього в їхній особистісній важливості. Такий підхід спонукатиме формування в свідомості студента певної системи координат, зручної для засвоєння навчального матеріалу. Формування свідомості особистості при цьому визначить її подальше становлення.

Розгляд закономірностей спільного функціонування процесів самостійної навчальної діяльності студента та становлення особистості юриста є також необхідним

для нашого дослідження, адже ці процеси, як зазначалося раніше, є вторинними до процесу педагогічного управління самостійною роботою майбутнього фахівця. Самостійний характер діяльності вимагає від студента планування, організації, контролю та самоаналізу результатів навчальної роботи. Тобто, фактор ефективного самоуправління відіграє ключову роль у засвоєнні ним програми навчання, а, як наслідок, і в становленні особистості.

Розуміння наявності труднощів у навчанні, обумовлених недостатнім рівнем сформованості певних особистісних якостей чи розвитком психічних процесів, вимагає від студента відповідних управлінських рішень щодо самовиховної роботи. Систематичне застосування прийомів самовиховання забезпечує нову якість становлення особистості майбутнього юриста.

Самореалізації особистості є фактором ініціативного ставлення студента до самоуправління навчальною діяльністю. Якщо зміст самостійної роботи відповідає інтересам, схильностям, потребам, психологічним характеристикам студента, то самоуправління і безпосереднє засвоєння навчального матеріалу відбувається погоджено з його прагненнями до самореалізації.

Характер діяльності студента під час виконання завдань самостійної роботи позначається на формуванні особистості майбутнього юриста. В разі, якщо він є репродуктивним, мінімізуються фактори самоуправління та удосконалення особистості. Творчий характер діяльності вимагає від студента активної позиції як управлінця, так і виконавця. Рівень виконання у випадку творчої діяльності неодмінно зростає через складність поточного завдання. Набуття принципово нового досвіду навчальної та професійної діяльності обумовлює й новий етап у становленні особистості юриста.

Висновки. Об'єктивний характер спорідненості процесів педагогічного управління самостійною роботою студента, його самостійної навчальної діяльності та становлення особистості вказують на необхідності врахування низки факторів у ході проектування самостійної роботи майбутніх фахівців. Зокрема, мова йде про цілепокладання модулів самостійної роботи, її планування в системі навчальних заходів, забезпечення цілісності процесу навчання, актуалізацію навчальних потреб студентів, кількісний та якісний добір навчальних завдань і видів роботи майбутніх фахівців, врахування особистісних рис останніх, методичне забезпечення, педагогічний самоаналіз, свідоме ставлення студентів до виконання завдань стимулювання процесів самоуправління, забезпечення самореалізації студента в ході самостійної роботи тощо. Неврахування цих факторів не дозволить реалізувати весь потенціал самостійної навчальної діяльності та не забезпечить достатнього якісного результату процесу навчання.

Системний розгляд взаємного функціонування зазначених процесів вказує на необхідність визначення регульовальних засобів педагогічного проектування, зокрема проектувальних принципів управління самостійною навчальною діяльністю студентів, що є предметом подальших досліджень.

Література

1. Ануфрієв М.І., Бандурка О.М., Ярмиш О.Н. Вищий заклад освіти МВС України : Науково-практичний посібник. – Харків : Ун-т внутр. справ, 1999, – 369 с.
2. Ануфрієв М.І., Ірхін Ю.Б., Курко М.Н. та ін. Професіографічна характеристика основних видів діяльності в органах внутрішніх справ України (кваліфікаційні характеристики професій, професіограми основних спеціальностей) : Довідник. – К.: МВС України; КІВС, 2003, – 80 с.

3. Жуков А.Е. Организация самостоятельной работы студентов в высшей школе. Дидактические средства, технологии, программы : Монография / А.Е. Жуков, А.В. Симоненко. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004, – 220 с.

4. Зубра А.С. Культура умственного труда студента : пособие для студентов высших учебных заведений / А.С. Зубра. – Минск: Дикта, 2006. – 228 с.

5. Кучерявий А.О., Балко М.В. Основи самостійної навчальної діяльності : навч. посіб. / А.О. Кучерявий, М.В. Балко. – Донецьк: ДЮІ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2010. – 204 с.

6. Наукова організація самостійної роботи студентів педагогічного вузу : методичні поради та рекомендації / уклад. к.п.н., доц. В.І. Капаціна, І.В. Внукова ; за заг. ред. В.І. Сипченка. – [5-те вид. (допов. та переробл.)]. – Слов'янськ: Видавничий центр СДПУ, 2005. – 72 с.

7. Педагогічні умови формування професійних навичок курсантів у вищих навчальних закладах МВС України : Монографія / В.М. Монастирський. – Донецьк: ДЮІ, 2011. – 240 с.

8. Юридическая педагогика : Учебник для студентов вузов / за ред. В.Я. Кикотя, А.М. Столяренко. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – 895 с.

9. Яворська Г.Х. Соціально-професійна зрілість курсантів вищих закладів освіти МВС України : Монографія. – Одеса: ПЛАСКЕ ЗАТ, 2005. – 408 с.

А.А. Кучерявий. Закономерности педагогического управления самостоятельной учебной деятельностью будущих юристов.

Исследовано проблему недостаточной изученности в современной научной литературе закономерностей педагогического управления самостоятельной работой студентов. Рассмотрены закономерности совместного протекания процессов управления самостоятельной работой со стороны преподавателя, самостоятельной учебной деятельности студента и становления личности будущего юриста.

Ключевые слова: педагогическое управление, закономерности управления, проектирование самостоятельной работы, самостоятельная учебная деятельность, будущие юристы.

A. Kucheryaviy. Regularities of pedagogical management of Future Lawyers' Independent Educational Activity.

The problem of an insufficient level of scrutiny in the modern scientific literature of regularities of pedagogical management of students' independent work is investigated. Regularities of joint course of processes of management of independent work from the professor, students' independent educational activity and formation of the person of the future lawyer are considered.

It is proved, that features of course of each of them affect others. Research of regularities has specified in following facts. The professor should provide integrity of process of mastering of a teaching material, to define enough and quality of educational tasks, be guided by perfection of educational abilities, formation of a professional knowledge and abilities of the lawyer. Acquisition by the future lawyer of standard knowledge and abilities, personal characteristics of the expert depends on activity of the teacher on projecting of independent work of the student. The teacher should stimulate processes of self-management and self-realisation of the student during independent educational activity.

Studying of regularities specifies in necessities of definition of regulating means of pedagogical management. Such means are projecting principles of management of students' independent educational activity.

Keywords: pedagogical management, regularities of management, projecting of independent work, independent educational activity, future lawyers.